

УДК 821.161.2.09"18/19"(092)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.36>

ГЕНОЛОГІЧНА МАТРИЦЯ ІСТОРІОГРАФІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХІХ–ХХ СТОЛІТТЯ

GENOLOGICAL MATRIX OF HISTORIOGRAPHY OF UKRAINIAN LITERATURE OF THE 19-20 CENTURIES

Генц А.В.,

orcid.org/0000-0002-3874-334X

*аспірантка кафедри української літератури імені академіка Михайла Возняка
Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті досліджено теоретичні та методологічні аспекти жанрової структури історіографії українського письменства. На основі генеологічних особливостей систематизовано стрижневі моделі історій української літератури ХІХ–ХХ століття (відомості, замітки, статті, рецензії, огляди, нариси, корпуси, синтези). Доведено, що жанр є синтезом різних методологічних принципів та наративних стратегій, а також естетичного, формального, соціологічного та культурологічного чинників. Вибір жанру історико-літературних досліджень головно зумовлений перевагами та межами певного концептуального часу. Оскільки в літературознавстві немає чітких кордонів між теорією, критикою та історією письменства, окреслено низку дотичних до літературної історіографії жанрів: поетики та риторики, вступи до літератури, основи науки літературознавства, студії про метрику і віршування, енциклопедії, літописи творчості, календарі життя і творчості епістолярій, зібрання творів, біографічні монографії, збірники критичних нарисів, біографічні покажчики. Аргументовано, що підручники та посібники з історії українського письменства, хрестоматії, антології, які загалом виконували освітню функцію, посідають вагоме місце в історії становлення вітчизняної шкільної та університетської освіти. У статті також розглянуто огляди стилів української літератури, історії еміграційного письменства та генераційні історії літератури, які є окремими історіографічними жанрами. З'ясовано, що жанрова типологізація окресленого періоду є важливою насамперед у дослідженні історіографічних студій з української літератури та вивченні їх теоретико-методологічних особливостей.

Ключові слова: генеологія, жанр, типологія, історія літератури, історіографія.

The article investigates theoretical and methodological aspects of the genre structure of historiography of Ukrainian literature. On the basis of genealogical features, core models of histories of Ukrainian literature of the 19-20 centuries (information, notes, articles, reviews, reviews, essays, corpora, syntheses) are systematized. It is proved that the genre is a synthesis of different methodological principles and narrative strategies, as well as aesthetic, formal, sociological and cultural factors. The choice of the genre of historical and literary research is mainly due to the preferences of literary historians, ideological trends, the prevailing literary and philosophical currents and the boundaries of a particular conceptual time. Since there are no clear boundaries in literary studies between theory, criticism and history of literature, a number of genres related to literary historiography are outlined: poetics and rhetoric, introductions to literature, basics of literary science, studies on metrics and poetry, encyclopedias, chronicles and creative chronicles, collections of works, biographical monographs, collections of critical essays, biographical indexes. It is argued that textbooks and manuals on the history of Ukrainian literature, textbooks, anthologies, which in general performed an educational function, occupy an important place in the history of national school and university education. The article also considers reviews of styles of Ukrainian literature, history of emigration literature and generational histories of literature, which are separate historiographical genres. It was found that the genre typology of the outlined period is important primarily in the study of historiographical studies of Ukrainian literature and the study of their theoretical and methodological features.

Key words: genealogy, genre, typology, history of literature, historiography.

Постановка проблеми. Генеологія історії літератури головно є умовною теоретичною конфігурацією, яка заснована на виборі методологічних

принципів, зумовлена функціями історіографічного дискурсу та закономірностями його суспільно-естетичного розвитку. Тобто, жанрова матриця

є лише певною інтерпретаційною гіпотезою про окремі історико-літературний наратив, про його формальні особливості, а також про місце і роль специфічної літературознавчої галузі у загальній історіографічній дійсності. Така конструкція допомагає вченим систематизувати та класифікувати корпуси історії літератури, виокремити інноваційні та індивідуальні риси кожного історика письменства та моделі історико-літературного дискурсу, побачити самотність і національні якості історіографічних текстів та вплив і запозичення із загальнокультурних та міжнародних джерел. Жанр, безумовно, відіграє і певну філософську функцію («виступає як колективно-індивідуальний регулятор складного процесу людського спілкування» [9, с. 108]), хоча й базується на структурних особливостях наукового тексту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Генологія історії літератури є обґрунтованою системою особливостей кожного конкретного історіографічного дискурсу. Доцільно згадати, що досліджували жанрову структуру В. Брюховецький [1], Ю. Бурляй [1], Б. Іванюк [7], Н. Копистянська [8] та ін. Загальноприйнятими власне літературознавчими жанрами є *стаття, рецензія, передмова чи післямова, памфлет, фейлетон, біографічна або бібліографічна довідка, нарис, літературний портрет, монографія, дисертація*, які передовсім «зумовлені конкретними завданнями рецепції чи наукової студії» [10, с. 365], а за своєю структурою бувають відкритими та закритими. Продуктивною є генологічна типологія літературознавства і, частково, власне вже історіографії літератури, яку виокремив Р. Гром'як на основі таких жанротворчих чинників: предмета дослідження; мети, завдання, ставлення вченого до предмета оцінки; орієнтації на адресата і тип друкованого органу [5, с. 11]. Літературознавець виділяє такі жанри: *анотація, рецензія, огляд, есе, літературний портрет, діалог, монографія* [5, с. 11]. Натомість автори академічного підручника з літературознавства виокремлюють *монографію, статтю, огляд, есе* як жанри теорії літератури, *нарис, рецензію* як жанри історії літератури, *анотацію, рецензію, статтю, огляд, есе, літературний портрет* як жанри літературної критики [3, с. 10–12]. Утім, на думку американського дослідника Гайдена Вайта досі немає загальноприйнятого трактування жанру в літературознавстві, «тому ми схильні думати, що у жанрі є щось, що робить його, по суті, «резистансним до теорії», але таким, що надається історичному трактуванню» [16, pp. 597–598].

Постановка завдання. Доцільно наголосити, що генологія літературної історіографії не має конкретної визначеності, позаяк її основними ознаками є певна публіцистичність, застосування наукового дискурсу та синтез різних методологічних принципів. Таку концепцію знаходимо в есеї Роберта Джонстона «Неможливий жанр: читаючи вичерпну літературну історію» (1992), у якому вчений ґрунтовно досліджує теоретико-методологічні проблеми створення історії літератури як жанру літературознавства. Саркастично зауваживши, що «*ідея читати історію національної літератури як цілісний твір, розбирати його текст, аналізувати авторські висновки має приблизно стільки ж привабливості, як читання телефонного довідника*», Р. Джонстон стверджує, що «*вичерпна історія повинна вводити, відображати і посилатися на те, що антологія лише представляє; вона (йдеться про історію літератури – А. Г.) повинна окремо демонструвати, що варто відстоювати синтетичний нарис*» [15, pp. 26–37]. Безперечно, літературна історіографія є справді «неможливим жанром», якщо вона де-факто не має в основі якоїсь конкретної методології, якщо не тлумачить літературні явища, а лише засвідчує факт їхнього існування, якщо не базується на певній парадигмі як стрижневій засаді будь-якого аналізу.

Жанрова матриця історіографії письменства як зумовлений комплекс ключових ознак історії літератури не була ще достатньо розроблена та осмислена у вітчизняному літературознавстві. Саме тому метою статті є вивчення генологічної системи історіографії української літератури XIX–XX століття, її багатоаспектності та методологічних орієнтацій.

Виклад основного матеріалу. Безперечно, коли йдеться про генологію історій літератури, варто наголосити на еволюції жанрової типології, кожен елемент якої на певному етапі розвитку історіографії набував домінуючого статусу. Історики літератури на початку XIX століття ще не мали чітких методологічних принципів історіографічної генологізації, а вибір жанрів був результатом консенсусу різних теоретичних та літературно-критичних спрямувань. Першу історико-літературну працю «**Відомість о руськім язичі**» Івана Могильницького С. Єфремов називав історико-літературною хрестоматією [6, с. 17]. Із цим складно погодитися, позаяк галицький дослідник лише звернув увагу на літературні пам'ятки, які були написані староукраїнською мовою і вплинули на становлення вітчизняного письменства. Причиною цього, мабуть, був вибір *відомості* як

історіографічного жанру, яка справді передбачає список цифрових або інших даних у встановленій формі [12, с. 615]. Іван Вагилевич в **«Замітках о руській літературі»** (1848 р.) теж уже в назві окреслив своє генологічне спрямування. *Замітка* – це різновид рецензії, що є «*стислим та оперативним повідомленням про найновіші події чи факти*» [10, с. 380], – можливо тому дослідник лише констатував літературні явища, опустивши аналіз текстів, їхній естетико-формальний характер та вплив на становлення українського письменства. Ширше бачив генологію історико-літературного дискурсу Яків Головацький, автор **«Трьох вступительних предподованій о руській словесності»** (1849 р.). За жанром цю працю можна охарактеризувати як оглядові історико-літературні *статті-виклади*, саме тому своєю метою вчений вважав «*із пам'ятників всякого рода головні місця вибирати і уставляти, нерозлучно із увагою на життя народне проглядати, щоби можна із обламків зложити цілість, із кавалків істинну народну мозаїку умственного життя Русі ізобразити*» [4, с. 252].

«Обзор сочинений, писанных на малоросийском языке» (1843 р.) Миколи Костомарова та **«Обзор украинской словесности»** (1861 р.) Пантелеймона Куліша є історіографічними *оглядами*, завдання яких ознайомити читачів з найяскравішими літературними фактами та явищами, окреслити «*підсумки літературного процесу за певний період або опублікованих літературних матеріалів на сторінках періодичних та неперіодичних видань*» [11, с. 143].

Корпусами історії української літератури, які головню базувалися на нагромадженні матеріалу без його аналітичного осмислення, були **«Очерки истории украинской литературы XIX столетия»** (1884 р.) Миколи Петрова. Цікавою для жанрологічної рецепції є й **«Історія літератури руської»** Омеляна Огоновського, започаткована у 1886 році. Відсутність повноти викладу та зв'язності фактажу свого історико-літературного корпусу літературознавець намагався компенсувати Вступом (а це майже 200 с. – *А.Г.*), у якому показав тяглість українського письменства та звернув увагу на визначальне значення літератури для національного поступу і який справедливо можна вважати окремим історіографічним жанром. Корпусом історії українського письменства є також **«Історія української літератури. Часть перша. Від початків українського письменства до Івана Котляревського»** (1907 – 1909 рр.) Івана Франка. До речі, серед Франкових поліфонічних розвідок можна виділити *наукові*

статті, де розглянуто питання історіографії літератури («Метод і задача історії української літератури» (1890 р.), «Задачі і метод історії літератури» (1891 р.), «Етнологія та історія літератури» (1894 р.), *вступні статті*, у яких Франко подав ключові шляхи розвитку історії словесності як літературознавчої дисципліни, висунув нові наукові положення («План викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви» (1898–1899 рр.), «Теорія і розвій історії літератури» (1899 р.); *оглядові статті* певного періоду письменства (наприклад, «З останніх десятиліть XIX століття» (1901 р.)). Не менш важливими є Франкові *рецензії* про історії літератури попередників, у яких він різнобічно та системно оглянув історико-літературні праці, проаналізував методи дослідження («Отзыв о сочинении господина Петрова «Очерки истории украинской литературы XIX столетия», составленный профессором Н. Дашкевичем» (1889 р.), «Історія літератури руської. Написав Ом. Огоновський» (1889 р.)). Таким чином, Іван Франко, застосувавши різні генологічні підходи, представивши нові історико-літературні піджанри (за аналогією до відомої пізнішої оцінки-метафори Д. Чижевського про П. Куліша-письменника), створив повну тогочасну історіографію української літератури.

Корпуси літератури М. Петрова, Ом. Огоновського, І. Франка лише констатували еволюцію українського письменства, вивчаючи літературний процес на основі літературознавчих зв'язків та впливів, проте головню не виходили за межі описовості та фіксування стрижневих фактів письменства. Методологічні принципи, які обирали автори історіографічних корпусів, не завжди відповідали сутності студійованого матеріалу, а, навпаки, – часто накладали на письменство невластиві йому ідеологічні чи соціологічні критерії.

«Отзыв о сочинении господина Петрова «Очерки истории украинской литературы XIX столетия» (1884 р.) Миколи Дашкевича за формою є *рецензією-відгуком*, а сутнісно – самостійним історіографічним текстом. До слова, сучасний літературознавець Р. Гром'як виокремлює ще *рецензію-переказ*, *рецензію-памфлет* та *рецензію-фейлетон* [5, с. 11]. Таким чином, працю Дашкевича частково можна зарахувати і до корпусів історії літератури, позаяк вчений не обмежився дослідженням праці свого колеги, але й виклав власні погляди щодо становлення української літератури, зокрема детально охарактеризував досягнення письменників XIX століття.

«Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року» (1909 р.) І. Франка, **«Начерк**

історії української літератури» (1909 р., 1912 р.) Богдана Лепкого та **«Нарис історії української літератури»** (1927–1929 рр.) Володимира Корняка є історіографічними *нарисами*, автори яких розглядали розвиток письменства лише крізь призму певного підходу. Для цього художнього епічного жанру характерною є *«художньо-публіцистична міметична нарація на документальній основі з поглибленою емпіричною достовірністю, в якій зображені справжні факти, події, конкретні люди»* [11, с. 96]. Великою мірою це стосується й історіографічної генології, адже наукові тексти такого штибу відзначаються своєрідною гіперболізацією фактографічності. Оригінальну наукову дефініцію цього історико-літературного жанру дав ще І. Франко, який мав задум створити одноавторську історію української літератури, що охоплювала б літературний процес від Х до кінця ХІХ століття: *«Зреештою, сама назва «Нарис» свідчить про те, що се не повний курс історії літератури, а короткий, з конечності більше річевий та бібліографічний звід найважливіших фактів і появ не тільки нашого письменства, але також звиш тисячолітньої історії та культури нашого народу»* [13, с. 379]. Тож, недоліками цього жанру є певна незавершеність, фрагментарність, публіцистичність та тенденційна заангажованість. Про те, що подібні процеси відбувалися і в розвитку іноземних історіографій, зазначає польський дослідник Генрик Маркевич: *«На початку ХХ ст. наука про літературу польську надалі розвивалася у вже вироблених організаційних формах. Старше і середнє покоління у своїх дослідженнях залишилось вірним дотеперішнім позитивістично-філологічним підставам. По-давньому займалися передовсім з'ясуванням біографістики, ідентифікацією джерел, хронологізацією текстів, часто попросту реферували і характеризували зміст нововідкритих чи рідко прочитуваних текстів. Розвиток науки мав головню екстенсивний характер – полягав у відкриванні і нагромадженні нових історико-літературних фактів, реферуванні окремих праць, часом причинкарських. Широку увагу приділяли монографічним працям про другорядних авторів... Водночас університетська історія літератури віддалилась від участі у сучасній критиці. Тенденції дидактично-громадянські певною мірою були витіснені»* [17, с. 1176].

Зразками справді наукових, вільних і певним чином суб'єктивних історіографічних праць є історико-літературні *синтези*, для яких визначальним є системний і комплексний літературознавчий аналіз, поєднання різних наукових методологій,

а на основі цього – створення індивідуального і яскраво вираженого «свого» історіографічного дискурсу. Такими працями в українській літературній історіографії є шеститомна **«Історія української літератури»** Михайла Грушевського, розпочата в 1914 р., **«Історія української літератури»** в трьох томах (1920–1924 рр.) Михайла Возняка, **«Історія українського письменства»** (1924 р.) Сергія Єфремова, **«Історія української літератури»** (1941 р.) Микола Гнатишака, **«Історія українського письменства»** (1942 р.) Миколи Оглоблина-Глобенка, **«Історія української літератури»** (1956 р.) Дмитра Чижевського. До слова, останній вважав, що найвищим виявом літературної історіографії є саме синтетичні огляди, які, на його думку, з'явилися лише на початку століття, позаяк *«до кінця 18 ст. праці про стару літературу були здебільшого суто-бібліографічні, себто каталоги творів»* [14, с. 7], а *«серед романтиків, українських та чужих, не знайшлося нікого, хто спромігся б на синтетичний огляд, хоч би невдалий, хоч би окремої епохи української епохи»* [14, с. 9]. Уперше, на думку Чижевського, *«дали низку монографій та синтетичних праць, що в них подано розгляд не лише змісту, але й форми творів, головне нової української літератури»* [14, с. 13] М. Зеров, П. Филипович, В. Петров, О. Дорошкевич, Б. Якубський, О. Білецький та інші. Такий же погляд пропагував С. Єфремов, який наголошував, що *«огляди письменства були здобутком нових часів, – їх не знало старе письменство всіх народів, даючи тільки короткі списки книжок для тієї чи іншої практичної мети»* [6, с. 16].

«Синтетичні огляди» є найбільш промовистою та наочною реалізацією того випадку, коли художній світогляд, мистецьке світосприйняття реалізується не тільки у белетристиці, а й у науковій продукції (у нашому випадку – в одноавторських корпусах історії національної літератури). Безумовно, історико-літературні синтези базуються на всебічному осмисленні предмета дослідження, цілісності методології, єдності наративної структури, взаємозв'язку її частин. Вони загалом продукують зміни в літературному процесі, створюють певні історіографічні тенденції, зумовлюють виникнення новоякісних історико-літературних течій.

Висновки. Історіографія української літератури ХІХ–ХХ століття мала широкий генологічний спектр (відомості, замітки, статті, рецензії, огляди, нариси, корпуси, синтези), хоча дотичними жанрами до історії літератури того часу можна також вважати

поетики та риторики («Поетика» і «Риторика» (1705 р.) Ф. Прокоповича та «Сад поетичний» (1736 р.) М. Довгалевського, «Поетика» (1923 р.) Д. Загули), *вступи до літератури* («Введение в круг словесности» (1806 р.) І. Рижського «Вступ до історії нової української літератури» (1930 р.) О. Білецького), *основи науки літературознавства* («Основи української літературно-наукової критики» (1925 р.) Л. Білецького, «Основи теорії літератури» (1931 р.) Б. Томашевського), *студії про метрику і віршування* («Як писати вірші» (1921 р.) С. Гаєвського, «Теорія поезії» (1921 р.) С. Гаєвського, «Наука віршування» (1922 р.) Б. Якубського), *енциклопедії* («Українська літературна енциклопедія» (1988 р.)). Ці праці були основою загальнокатегоріальних понять для історіографії української літератури. Межевими жанрами критики та історії літератури є *літописи творчості, календарі життя і творчості* («Критичні етюди» (1925 р.) М. Доленга, «Поети й белетристи» (1927 р.) Я. Савченка, «Силуети сучасних українських письменників» (1928 р.) Ф. Якубовського), *листування* («Листи Т. Шевченка» (1929 р.), «Епістолярна спадщина Лесі Українки: Листи в контексті художньої творчості» (1981 р.) В. Святковця, «За рядками листів Тараса Шевченка» (1984 р.) Ж. Ляхової), *зібрання творів* («Збірники творів видатніших українських письменників» (1918 р.), «Збірники» за редакцією ВУАН (1924–1932 рр.), «Поезія Т. Шевченка» у двох томах (1927 р.), «Зібрання творів Лесі Українки» у трьох томах (1937 р.), «Зібрання творів Т. Шевченка» (1939 р.)), *біографічні монографії* («Михайло Коцюбинський (1938 р.) І. Стебуна, «Повість про поета» (1942 р.) Л. Новиченка, «Реалізм Івана Франка» (1943 р.) Є. Кирилюка, «П. О. Куліш і його значення в історії української культури» (1944 р.) Є. Кирилюка), *збірники критичних нарисів* («Письменники Радянської України» (1970 р.)). Загалом, літературна критика ХІХ–ХХ століття не лише вивчала історію літератури у її взаємозв'язках та взаємовпливах, але й виявляла тенденції і перспективи розвитку літературного процесу. Важливу роль також мали *біографічні покажчики* («Указатель источниковъ для изучения малороссійскаго края» (1858 р.) О. Лазаревського, «Бібліографія галицько-русская съ 1772–1848 года» (1863 р.) Я. Головацького,

«Бібліографічний покажчик нової української літератури 1798–1883 р. (1883 р.) М. Комарова), які були своєрідним реєстром історико-літературного розвитку. Головною освітню функцію виконували *підручники та посібники з історії письменства* («Короткий курс українського письменства» (1922 р.) В. Радзиковича, «Історія українського письменства» (1923 р.) М. Сулими, «Підручник історії української літератури» (1924 р.) О. Дорошкевича, «Українська література» (1927 р.) А. Шамрая), а також *хрестоматії* («Хрестоматія української літератури» (1926 р.) М. Плевако), *антології* («Антологія руська» (1881 р.), «Акорди. Антологія української лірики від смерті Шевченка» (1903 р.) І. Франка). Окремими історіографічними жанрами, які вартують уваги, є *огляди стилів* української літератури («Український літературний барок» (1944 р.) Д. Чижевського, «Становлення реалізму в українській літературі» (1956 р.) Д. Чалого, «Реалізм» (1964 р.) С. Петрова, «Історичні долі реалізму» (1967 р.) Б. Сучкова), *історії еміграційної літератури* («Українська еміграційна література в Європі 1945–1949» (1964 р.) Ю. Шереха) та *генераційні історії письменства* («Шістдесят поетів шістдесятих років» (1967 р.) Б. Кравціва, «Вісімдесятники: Антологія нової української поезії» (1990 р.) І. Римарука, «Дев'ятдесятники: Авторська антологія нової української поезії» (1998 р.) В. Махна). Загалом, жанрологія історіографії українського письменства потребує подальшого цілісного дослідження та системного вивчення явища генологізації історій літератури.

Варто зауважити, що сформульована жанрова типологія історико-літературного дискурсу може бути розширена та доповнена, позаяк генологізацію історії письменства розглядаємо як у системному (типологізаційному та класифікаційному) плані, позаяк вона стосується періодизаційної конфігурації, у якій яскраво виражений часовий (діахронічний та синхронічний) аспект, а домінування кожного жанру обмежено певним часовим перерізом, так і в індивідуальній площині, оскільки жанрова матриця стосується особистих преференцій науковців. Загалом, питання генологізації є ключовим для характеристики історіографічних студій та виокремлення їх теоретико-методологічних детермінант.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Брюховецький В. С. Силове поле критики: літературно-критичні статті. Київ : Рад. письменник, 1984. 240 с.
2. Бурляй Ю. С. Основи літературно-художньої критики: навчальний посібник. Київ : Вища школа, 1985. 247 с.
3. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури: підручник / за наук. ред. О. Галича. Київ : Либідь, 2001. 488 с.

4. Головацький Я. Три вступительніе предподованія о руській словесності. *Твори Маркіяна Шашкевича і Якова Головацького, з додатком творів Івана Вагилевича і Тимка Падури* / за ред. Ю. Романчук. Львів : Просвіта, 1913. С. 250–254.
5. Гром'як Р. Історія української літературної критики (від початків до кінця XIX століття): посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. 224 с.
6. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ : Femina, 1995. 538 с.
7. Іванюк Б. П. Жанрологічний словник: лірика. Чернівці : Рута, 2001. 92 с.
8. Копистянська Н. Х. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства. Львів : ПЛІС, 2005. 368 с.
9. Кушнірова Т. Жанр як структурована категорія сучасного літературознавства. *Наукові записки ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2010. Вип. 1 (61). Ч. 2. С. 108–111.
10. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
11. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. 624 с.
12. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. 624 с.
13. Франко І. Лист до редакції газети «Рада» в справі «Нарису історії української літератури» (з приводу рецензії). *Зібрання творів у 50 т.* Київ : Наук. думка, 1986. Т. 50. С. 378–386.
14. Чижевський Д. Історія української літератури (від початків до доби реалізму). Нью-Йорк, 1956. 511 с.
15. Johnstone, R. The Impossible Genre: Reading Comprehensive Literary History. PMLA. 1992. № 107. P. 26–37.
16. White, H. Anomalies of Genre: The Utility of Theory and History for the Study of Literary Genres. *New Literary History*. 2003. Vol. 34. Number 3. Pp. 597–615.
17. Markewicz, H. Wiedza o literaturze. Współczesne kierunki i dziedziny / Słownik literatury polskiej XX wieku / pod redakcją Józefa Bachorza Aliny Kowalczykowej. Wrocław-Warszawa-Kraków Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996. Wydanie II (dodruk). S. 1176–1186.